

УДК 635.656:631.52

Бабич А.О., Іванюк С.В.

Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

Колесніченко О.В.

Український Інститут експертизи сортів рослин

ФОРМУВАННЯ СОРТОВИХ РЕСУРСІВ І РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА СОЇ В УКРАЇНІ

У вирішенні важливої проблеми рослинного білка – найголовнішої складової частини продовольчих ресурсів – вирішальна роль належить зернобобовим культурам, в тому числі сої. Проте рівень її врожайності та виробництва в Україні залишаються невисокими та нестабільними, через недостатнє врахування біологічних особливостей росту і розвитку рослин та агрокліматичного потенціалу регіону.

Лише при вдалому поєднанні вищезазначеного ми можемо очікувати високу продуктивність культури, що є результируючою ознакою факторіальної дії систем потенційної продуктивності та екологічної стійкості. Тому що, урожайність є результатом взаємовідношень між продуктивністю і стійкістю рослин проти несприятливих умов довкілля. Якщо вони сприятливі, або наближаються до оптимальних для конкретного сорту, тоді показники біологічної продуктивності та урожайності співпадають.

Враховуючи те, що урожайність є комплексним показником, тому слід розглядати вплив факторів довкілля з відображенням конкретних взаємовідношень органів і ознак продуктивності, які розвиваються за генетичними програмами і визначаються взаємодіями систем ознак з умовами жеттезабезпеченості. Двоїста природа адаптивного потенціалу дозволяє визначити найбільш ефективні підходи до управління процесами онтогенетичної і філогенетичної адаптації культурних рослин. Відомо, що у системі зовнішньої регуляції адаптивних реакцій в онтогенезі вирішальне значення має відповідність біологічних систем рослин агроєкологічним умовам. При розумінні специфіки і функцій коадаптивних генів та інших систем пристосування,

які зумовлюють особливості еволюційної пам'яті та адаптивної норми кожного виду, базується макро- і мікрорайонування сортів рослин, тобто розміщення їх у найбільш сприятливих для реалізації потенційної продуктивності ґрунтово-кліматичних умовах «соевого поясу» України.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що адаптивний потенціал сої необхідно оцінювати як на рівні сорту, так і на рівні агрофітоценозу. Сорт при цьому виступає як один із найбільш важливих факторів агроекологічної стабільності фітоценозу в аспекті його продуктивності та якості продукції. При цьому кожен сорт повинен мати свій регіон вирощування, як правило радіус його складає 110-160 км, де реалізація генетичного потенціалу продуктивності сорту найвища.

Фактично відсутність адаптованих ранньостиглих сортів тривалий час стримувала розвиток соєсіння в Україні. Так, наприклад, до 90-х років минулого століття в Україні було районовано лише 8 сортів сої і лише один із них (Білосніжка) можна було гарантовано вирощувати в умовах Лісостепу України, як основного регіону соєсіння за відсутності ультраскоростиглих і скоростиглих сортів. Копітка, цілеспрямована робота селекціонерів-соевиків країни по створенню скоростиглих високопродуктивних сортів за останні десятиріччя дала плідні результати. Так, з появою скоростиглих сортів сої значно розширився ареал вирощування цієї культури за рахунок північного Лісостепу і південного Полісся. Нині в Реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 рік, занесено 125 сортів сої, серед них ультраскоростиглих – 21, ранньостиглих – 34, середньоранньостиглих – 49, середньостиглих – 21.

Створені передумови (високопродуктивні сорти нового покоління, формування соєвого поясу, адаптивна сортова технологія, кон'юнктура ринку) забезпечили розширення посівів сої за 2001-2011 рр. з 73 тис. га до 1,1 млн га, ріст урожайності – з 10,1 до 20,4 ц/га, виробництво – з 73 тис. т до 2,3 млн т. Прогнозується розширення її посівних площ в 2017 році сої до 2,0 млн. га, збільшення виробництва – до 5,1 млн. т насіння.